

MARIA DE BIE^a
KAREL DE VOS^b
RUDI ROOSE^c

De jeugdzorg als sociaal opvoedingsproject, ook in Vlaanderen

Panopticon, 37 (4), 332-351
© 2016 Maklu | ISSN 0771-1409 | Juli 2016

- a Hoofddocent, Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, UGent (Corresp.: Maria.DeBie@UGent.be)
b Directeur, vzw Cidar; praktijkassistent, vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, UGent.
c Docent, vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, UGent.

ABSTRACT

Youth Care as a project of social education

The development of youth care policies in Flanders is characterized by a desire to move away from a protection model, and to base youth care on a distinction between 'problematic youth' and 'young people in trouble'. At the same time, it seeks to attune the answers to juvenile delinquency and broader youth care, from the assumption that educational strategies are the most effective response to juvenile delinquency. In this article this dual ambition is analyzed through a historical retrospective of this debate since the first Child Protection Law in 1912. The analysis shows that youth care is dominantly seen as a social educational project, aimed at compensating educational deficits of parents. This instrumental approach to child welfare happens at the expense of the legal protection of minors and the development of youth care as a social resource instead of a deficit oriented correction. We advocate for a reorientation of this social educational project, with the social rights of the child as a framework, also in situations where children and young people are faced with a social response to juvenile delinquency.

Keywords: Juvenile delinquency – Social education – Right to youth care

Kernwoorden: Jeugd delinquentie – Sociale opvoeding – Recht op jeugdhulp

1. INLEIDING

De Belgische staatshervorming en de ontwikkeling van de jeugdzorg in Vlaanderen verhouden zich op een bijzondere manier tot mekaar. In de nasleep van de grondwetsherziening van 1980 werd de jeugdbescherming het domein waarop via bevoegdheidsconflicten de grenzen gezocht werden van wat verstaan werd onder het begrip 'persoonsgebonden aangelegenheden', behorend tot de bevoegdheid van de gemeenschappen (DUPONT & VANDERAUWERA, 1988; VERHELLEN, 1996; TULKENS & MOREAU, 2000). Parallel met dit politiek-staatskundig thema werd de staatshervorming ook aangegrepen als een opportuniteit om de jeugdzorg zelf op een andere leest te schoeien. In Vlaanderen leidde dat streven naar een 'andere leest' tot de afstandname van het beschermingsmodel: de (sociale) jeugdbescherming werd jeugdbijstand. Die afstandname van het beschermingsmodel kon nochtans maar gedeeltelijk gerealiseerd worden omdat de gerechtelijke reactie op jeugddelinquentie tot de bevoegdheden van de federale staat bleef behoren, en geregeld bleef in de Wet op de Jeugd-

bescherming. Van bij de prille ontwikkeling van een eigen Vlaams beleid inzake jeugdzorg ging het streven om afstand te nemen van het beschermingsmodel gepaard met het streven de jeugdzorg te herverkavelen rond het onderscheid tussen probleemjongeren en jongeren in problemen. ‘Probleemjongeren’ en ‘jongeren in problemen’ werden onder het stelsel van de Wet op de Jeugdbescherming van 1965 immers niet van mekaar onderscheiden. Met de zesde staatshervorming lijkt het erop dat de laatste hinderpaal om tot deze herverkaveling te komen weggewerkt werd, omdat de bepalende materies met betrekking tot de jeugdbescherming gecommunautariseerd worden. Het betreft 1) het bepalen van de aard van de maatregelen ten aanzien van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd; 2) de regels inzake uit handen geving; 3) de regels inzake plaatsing in een gesloten instelling; 4) de gesloten instellingen.

De Vlaamse overheid heeft de ambitie om in overleg met een diversiteit van belanghebbenden (academici, parketmagistraten, voorzieningen, vertegenwoordigers van cliënten, ...) een gedeelde visie te ontwikkelen voor een Vlaams decreet jeugd(sanctie)recht. Een aanzet voor de krachtlijnen van dit decreet werd reeds gegeven in diverse beleidsteksten: het groenboek Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, het Vlaams Regeerakkoord 2014-2019, de beleidsnota Welzijn, Volksgezondheid en Gezin 2014-2019, het actieplan Jeugdhulp en de conceptnota betreffende de contouren en het plan van aanpak 2015 voor een Vlaams beleid inzake een gedifferentieerde aanpak van jeugd delinquentie. Ook werd door een consortium van onderzoekers van de KULeuven, de UGent en de VUBrussel een omgevingsanalyse uitgewerkt die als wetenschappelijke basis moet dienen voor de verdere werkzaamheden van de werkgroepen die het decreet voorbereiden (zie wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn).

Ook in het Vlaams Regeerakkoord worden krachtlijnen en bepalende keuzes voor het Vlaams jeugd(sanctie)recht verwoord: 1) de keuze voor een eigen Vlaamse aanpak met duidelijke accenten; 2) de keuze voor een gedifferentieerde en integrale aanpak, zowel in het private als in het publieke aanbod, die constructief en herstelgericht is, en die wordt geïntegreerd binnen een Vlaamse visie op jeugd delinquentie; 3) het inbouwen van kwaliteitseisen en rechtswaarborgen, zoals een proportionele reactie die rekening houdt met de ernst van de feiten en de maturiteit van de jongere, met aandacht voor de nodige rechtsbescherming in functie van de mate van vrijheidsberoving; 4) de keuze voor duidelijk onderscheiden, maar complementaire trajecten met de integrale jeugdhulp; 5) de inzet op een structurele afstemming met zowel de jeugd magistratuur als de gespecialiseerde geestelijke gezondheidszorg; 6) het behoud van de leeftijds grens op 12 jaar, evenals de mogelijkheid tot uit handengeving vanaf 16 jaar.

Actie 30 van het Vlaams Actieplan Jeugdhulp, dat op 6 februari 2015 door de Vlaamse Regering werd neergelegd, stelt: *‘We ontwikkelen een gedifferentieerd en proportioneel aanbod van duidelijke en constructieve reacties op delicten opdat de schade veroorzaakt door het misdrijf hersteld wordt, de maatschappelijke norm herbevestigd wordt, en de jongere, rekening houdend met de ernst van de feiten en zijn maturiteit, ondersteund wordt in zijn ontwikkeling. We verbinden de reactie op delicten gepleegd door minderjarigen met de jeugdhulp. De staatshervorming vormt de perfecte hefboom om de reacties op als misdrijf omschreven feiten te heroriënteren op een manier die maximaal aansluit bij de jeugdhulp. Immers, elke minderjarige heeft recht op jeugdhulp, ook jonge delictplegers en ook wanneer zij nood hebben aan gesloten opvang. Opdat de reactie op jeugd delinquentie maximaal constructief is, zijn verbindingen met de jeugdhulp essentieel. Dit betekent echter niet dat jeugdhulpmaatregelen de meest geschikte reacties zijn op delinquentie feiten gepleegd door minderjarigen. We onderzoeken de mogelijkheid van delictspecifieke maatregelen, waar we steeds de nodige verbindingen met de jeugdhulp leggen.’*

De Vlaamse Regering maakt aldus een expliciete keuze om de aanpak van jeugd delinquentie te onderscheiden van de aanpak van verontrustende situaties. Tegelijk wordt gestreefd om de aanpak van jeugd delinquentie en de jeugdhulp op elkaar af te stemmen. Deze dubbele keuze wordt gemotiveerd vanuit de ambitie om de afhandeling van jeugd delinquentie maximaal constructief te maken. De veronderstelling hierbij is dat constructief reageren als opvoedkundige strategie effectiever is dan het traditionele arsenaal aan reacties op delinquentie. Probleemjongeren en jongeren in de problemen worden benaderd in van elkaar te onderscheiden sociale probleemconstructies, maar tegelijk wordt ook gewezen op de noodzaak een verbinding tussen beide probleemconstructies te handhaven.

In deze bijdrage analyseren we deze keuze om de jeugdzorg op deze manier te herverkavelen. Dit gebeurt tegen de achtergrond van een historische terugblik op de discussie over de aanpak van de jeugd delinquentie sinds de eerste kinderbeschermingswet van 15 mei 1912.

We zullen aangeven dat de discussie die aan de grondslag ligt van de keuze tot deze herverkaveling, vooral aangestuurd werd vanuit een beleidsinstrumentele benadering van zowel het jeugdbeschermingsrecht dat gericht is op probleemjongeren, als van de jeugdhulpverlening die gericht is op jongeren met problemen. Deze beleidsinstrumentele benadering is ten koste gegaan van de zorg voor de rechtsbescherming van de minderjarige. Deze rechtsbescherming betreft de onvoorwaardelijke garantstelling door de overheid dat minderjarigen benaderd worden als volwaardige dragers van alle mensenrechten, inclusief de sociale grondrechten, waarvan de betekenis telkens opnieuw onderzocht en ontwikkeld kan worden in tussenmenselijke interacties, ook in zorg- en opvoedingsverhoudingen (BOUVERNE-DE BIE, DE VOS & BRADT, 2014).

We zullen er in deze bijdrage op wijzen dat zowel de voorstructurering van de relatie tussen de reactie op jeugd delinquentie en de jeugdhulp, als de reductie van beide aspecten van de jeugdzorg tot beleidsinstrument, de ontwikkeling van de jeugdzorg tot maatschappelijke hulpbron belemmeren. We stellen in deze bijdrage de vraag hoe jeugd(sanctie)recht en rechtsbescherming van de minderjarige zich tot mekaar zouden kunnen verhouden. Hierop aansluitend openen we enkele denkpijpen om rechtsbescherming ook in het kader van een te ontwikkelen jeugd(sanctie)recht tot een leidend beginsel te maken.

2. DE KINDERBESCHERMING ALS SOCIAAL OPVOEDINGSPROJECT

2.1. De Wet op de kinderbescherming van 1912

De krachtlijnen van de aanpak van de jeugd delinquentie in ons land gaan terug tot de eerste wet op de kinderbescherming van 15 mei 1912. De sociale betekenis van deze wet kan maar begrepen worden in de samenhang met de invoering van het arbeidsverbod voor kinderen (1889) en van de algemene leerplicht (1914). De Wet op de kinderbescherming vormt het sluitstuk van de zogenaamde 'kinderwetgeving' (PETERS & WALGRAVE, 1978). Deze kinderwetgeving institutionaliseert een omvattend sociaal opvoedingsproject (DE VOS, 2015). Het 'sociale' in dit project houdt in dat opvoeding niet enkel gezien wordt als de (individuele) opvoeding van het kind tot volwassene. Het 'sociale' in dit project refereert daarnaast naar de opvoeding van het kind tot burger én naar de verandering van de samenleving via opvoeding (DE WINTER, 2011). De concretisering van de 'sociale opvoeding' wordt aangestuurd door een door de burgerlijke filantropie gedragen consensus over de publieke functie van de ouderlijke opvoeding, en over de mogelijkheid om op de ouderlijke opvoeding in te grijpen. Dit ingrijpen kan wanneer de ouderlijke opvoeding niet voldoet aan wat maatschappelijk verstaan wordt onder een 'goede opvoeding'. Deze consensus over de publieke functie van

de ouderlijke opvoeding en over de wenselijkheid op de ouderlijke opvoeding in te grijpen wordt aan het einde van de negentiende eeuw ook internationaal vertolkt op de opeenvolgende congressen omtrent patronage (DUPONT-BOUCHAT & PIERRE, 2001). De school, en in het verlengde hiervan ook parascolaire initiatieven van jeugdzorg, worden ingezet ter aanvulling en/of correctie van de ouderlijke opvoeding. De fundering hiervan werd gelegd in het recht van ieder kind op gelijke ontplooiingsmogelijkheden. Deze idee van het recht van elk kind op gelijke ontplooiingskansen werd van in het begin verstrengeld met het streven tot preventief ingrijpen op sociale problemen zoals kinderverwaarlozing, armoede en criminaliteit (BOUVERNE-DE BIE, DE VOS & BRADT, 2014).

De wet op de kinderbescherming van 15 mei 1912 vestigt de krachtlijnen van het sociale opvoedingsproject in de bescherming van de minderjarige, waarvoor het recht wordt ingezet. Deze bescherming omvat een burgerrechtelijke dimensie, een strafrechtelijke dimensie en een procedurele dimensie. De *burgerrechtelijke dimensie* houdt in dat de ouderlijke opvoeding onder voogdij wordt geplaatst. De ouderlijke macht – aldus de argumentatie in het wetsontwerp LEJEUNE van 1893 – is functioneel. Hieronder wordt verstaan dat deze macht wordt toegekend, precies om het kind te beschermen. Hieruit volgt dat de ouderlijke macht in dat perspectief moet uitgeoefend worden. Wanneer de ouders van hun macht misbruik maken, is het nodig om in te grijpen, zowel in het belang van het kind als in het belang van de samenleving. De ouderlijke macht is immers, wanneer goed uitgeoefend, een waarborg voor de goede orde in de samenleving en een ondersteuning van het openbare, publieke gezag (TULKENS & MOREAU, 2000). De *strafrechtelijke dimensie* omvat de invoering van het concept ‘strafrechtelijke minderjarigheid’. De wet van 15 mei 1912 bepaalde dat minderjarigen beneden de 16 jaar onttrokken werden aan het gewone strafrecht en toevertrouwd werden aan de beoordeling door een aparte rechtbank, de *kinderrechtbank*. De kinderrechtbank was geen strafrechtbank, maar een rechtbank ‘sui generis’, die maatregelen van bewaring, opvoeding en bescherming uitvaardigde, in aansluiting met het voorgestane sociale opvoedingsmodel. De kinderrechtbank werd gevormd door de introductie van de kinderrechtbank binnen de rechtbank van eerste aanleg. Tevens werd aangegeven dat ook binnen de parketten magistraten moesten worden aangewezen die zich specifiek zouden inlaten met de kinderbescherming. Het onttrekken van minderjarigen beneden de 16 jaar aan het strafrecht, impliceerde ook noodzakelijk dat de kinderrechtbank volgens eigen *procedurele regels* kon werken. De kinderrechtbank was bevoegd voor jeugddelinquentie, die – vermits minderjarigen onttrokken werden aan het strafrecht – niet in termen van ‘misdrijven’ omschreven werd, maar als ‘feiten, misdrijf geheten’. De kinderrechtbank kon tevens maatregelen treffen ten aanzien van eigen (pre-delinquente) gedragingen van de minderjarige. ‘Predelinquente gedragingen’ wil zeggen bedelarij, landloperij, prostitutie, ontucht en het zoeken naar bestaansmiddelen in spel of handelingen of bezigheden die ‘konden leiden tot’ bedelarij, tot landloperij of tot criminaliteit (de zogenaamde pre-delinquentie). Deze maatregelen waren in principe van onbepaalde duur, dit met de bedoeling een ‘gepaste’ heropvoeding mogelijk te maken. Vermits het ging om maatregelen, en niet om straffen, werden, anders dan in het strafrecht, geen rechtswaarborgen in de procedures voorzien in hoofde van de minderjarige.

2.2. De verbinding tussen de aanpak en preventie van jeugddelinquentie en jeugdzorg

De opdracht van de kinderbescherming, zoals voorzien in de wet van 1912, was tweevoudig. Enerzijds moest de kinderbescherming, via de kinderrechtbank, zorg dragen voor de aanpak en de preventie van delinquentie door heropvoeding van delinquente en pre-delinquente minderjarigen. Anderzijds moest ze, via de rechtbank van eerste aanleg, de hulpverlening

verzekeren aan kinderen van 'onbekwame' ouders. De verbinding tussen de reactie ten aanzien van probleemkinderen en de reactie ten aanzien van kinderen in problemen werd gemaakt door aan beide reactievormen dezelfde pedagogische finaliteit toe te schrijven (DE VOS, ROOSE, & BOUVERNE-DE BIE, 2012). Rehabilerend ingrijpen in opvoeding (heropvoeden) moest leiden tot aangepast burgerschap (BRADT & BOUVERNE-DE BIE, 2009; DE VOS, BOUVERNE-DE BIE & ROOSE, 2015). De toepassing van de wet leidde tot een toenemend aantal ontzettingen uit de ouderlijke macht. De grondslag hiervan lag deels in de actie van de parketten die moesten optreden wanneer 'de ouders de gezondheid, de veiligheid of de zedelijkheid van hun kinderen in gevaar brachten door slechte behandeling, misbruik van gezag, kennelijk slecht gedrag of erge nalatigheid'. Deze opdracht hield in dat de parketten de concrete familiale situatie van minderjarigen nauwlettend moesten onderzoeken. Dit onderzoek werd ook mogelijk gemaakt door de toevoeging van maatschappelijk werkers aan de parketten die ingezet werden voor sociale diagnose en sociaal onderzoek. Het samengaan van de actie van de parketten met de actie van de sociale diensten leidde ertoe dat preventie en opvoedend ingrijpen in ouderlijke opvoeding geleidelijk aan essentiële onderdelen werden van de rol van het parket in de kindbescherming. Om de ontzetting van de ouderlijke macht te vermijden, konden ouders zich schikken naar richtlijnen verstrekt door parket en sociale diensten, en ontstonden praetoriaanse (officieuze) praktijken van 'opvoedingsbijstand'. Deze praetoriaanse praktijken zorgden niet alleen voor een verruiming van het actieterrain van de kindbescherming. Ze gaven ook een nieuwe interpretatie aan de rol van het parket als 'beschermers van het belang van het kind' (TULKENS & MOREAU, 2000). Tegelijk leidde deze praktijk in het kader van de hervorming van de Wet van 1912 tot de discussie over de mogelijkheid van 'opvoedingsbijstand' als een alternatief voor de ontzetting uit de ouderlijke macht.

Ook op het niveau van de kinderrechtsbank leidde de wetstoepassing tot een toenemend interventionisme van de kindbescherming en tot een toenemende nadruk op de rol van de kinderrechter. Vanuit de kinderrechtsbanken werd gepleit om alle bevoegdheden van de kindbescherming toe te vertrouwen aan de kinderrechter, als een gespecialiseerd magistraat inzake kindbescherming. De roldispositie van de kinderrechter verschoof bovendien van het juridische vlak naar een psychologisch, pedagogisch en sociaal vlak: de kinderrechter werd een rechter van 'sociale opvoeding' (DE BOCK, 1965), hierin bijgestaan door de wetenschappelijke inzichten met betrekking tot de ontwikkeling van kinderen en de nieuwe methodes aangereikt vanuit het maatschappelijk werk. Delicten gepleegd door minderjarigen werden hierbij gezien als symptomen van onaangepastheid aan de in de samenleving vigerende waarden en normen. De noties 'delinquentie' en 'pre-delinquentie' werden aldus geleidelijk aan vervangen door noties als 'onaangepastheid' en 'kind in gevaar'.

De kindernetgeving werd ontwikkeld om over een beleidsinstrument te beschikken waarmee de sociale kwestie kon beheerst worden. Het toenemend interventionisme van de kindbescherming is te begrijpen vanuit deze beleidsinstrumentele logica. Men wou de sociale kwestie beheersen door een gerichte inzet op opvoeding, vorming en tewerkstelling als hefboomen naar sociale integratie. In deze optiek wordt het recht, via het arbeidsverbod voor kinderen, de leerplicht en de kindbescherming, ingezet tot realisatie van beleidsdoeleinden, i.c. de realisatie van een democratiserend project, gericht op integratie van de burger in een gewenste sociale orde. De bescherming van de private sfeer tegen overmatig interventionisme vanuit de publieke sfeer komt in deze ontwikkeling onder druk te staan (DUPONT, 1979): de ouderlijke opvoeding wordt met de kindbescherming onder voogdij geplaatst, en de tegemoetkoming aan zowel problemen van kinderverwaarlozing als jeugd-delinquentie wordt ingebed in een interventionistisch stelsel, gericht op heropvoeding en

preventie. Tegelijk worden kinderen en jongeren in deze logica benaderd als ‘nog niet’-medeburgers (VERHELLEN, 1996).

3. RADICALISERING VAN HET BESCHERMINGSMODEL

3.1. De Wet op de jeugdbescherming van 1965

Met de herziening van de wet op de kindbescherming van 1912 door de wet op de jeugdbescherming van 8 april 1965 werd de strafrechtelijke minderjarigheid verhoogd van 16 naar 18 jaar. Tegelijk radicaliseerde deze wet het sociale opvoedingsproject, gevestigd door de wet op de kindbescherming. Het aangrijpingspunt tot ingrijpen in de opvoeding werd, in aansluiting met reeds onder de wet van 1912 ontwikkelde praktijken, verbreed van delinquentie en pre-delinquentie naar de notie ‘kind in gevaar’. Het onderscheid tussen jongeren in problemen en probleemjongeren werd hiermee ook opgeheven, terwijl de pedagogische finaliteit van het ingrijpen in opvoeding behouden bleef (DE VOS, ROOSE, & BOUVERNE-DE BIE, 2012).

Deze verbreding ging gepaard met de mogelijkheid het maatregelenpakket te differentiëren. Zowel de oprekking van de interventiegrond als de differentiatie van de mogelijke maatregelen leidde tot een accentverschuiving in de ontwikkeling van de jeugdbeschermingspraktijken. De aandacht verschoof van de gerichtheid van de kindbescherming op het recht van kinderen op gelijke ontplooiingsmogelijkheden, naar de uitbouw van een institutioneel, en in toenemende mate geprofessionaliseerd, stelsel met als grondslag de tegemoetkoming aan het ‘opvoedingstekort’ in de private sfeer, en dit in een zeer brede betekenis (DE VOS, 2015). Een verschil met de vroegere kindbescherming lag hierin dat, in de context van een individualiserende samenleving, de legitimering van de interventie niet langer gevonden kon worden in het opleggen van een bepaald opvoedingsmodel, doch dat ouders geacht werden mee te werken aan een sociaal wenselijke opvoeding (DE REGT, 1999). De pedagogische finaliteit van het ingrijpen in opvoeding verschoof hiermee van rehabilitatie naar participatie: participatief burgerschap werd het ideaal (BRADT & BOUVERNE-DE BIE, 2009).

De wet op de jeugdbescherming van 1965 stelde het ‘primaat van het gezin’ centraal; dit ‘primaat van het gezin’ werd door de wetgever in 1965 geïnterpreteerd als het vermijden van de uit huis plaatsing van kinderen. Deze plaatsing werd gezien als een ‘ultimum remedium’, slechts verantwoord wanneer alle voorafgaande mogelijkheden aangeboord waren. Om dit streefdoel te realiseren, en om een dwangmatig optreden ten aanzien van gezinnen te vermijden, werd de sociale bescherming ingevoerd. Deze sociale bescherming werd gezien als de belangrijkste innovatie van de wet op de jeugdbescherming van 1965 (DE BOCK, 1965), en als preventief ten aanzien van de gerechtelijke jeugdbescherming. Op het niveau van de jeugdrechtbank was het streven opvoedingsbijstand te bieden aan gezinnen, zodat een plaatsing vermeden kon worden. De opvoedingsbijstand geboden binnen het kader van de jeugdbescherming werd ingebed binnen het stelsel, en gezien als ‘bijzonder’ tegenover de opvoedingsondersteuning die uitgebouwd werd binnen het algemeen gezinsbeleid (VANDEMEULEBROECKE, VAN CROMBRUGGE, & GERRIS, 2002).

De jeugdbescherming werd op deze manier geherdefinieerd als een instituut gericht op de activering van de opvoedingsverantwoordelijkheid van de ouders, door de medewerking van ouders aan de jeugdbescherming tot een normerend ideaal te maken. Deze participatienorm werd institutioneel verankerd in het jeugdbeschermingscomité: vrijwillig meewerken aan de jeugdbescherming genoot de voorkeur, terwijl onvoldoende meewerken kon gesancioneerd worden door de verwijzing naar het parket als ‘stok achter de deur’. De activering van de opvoedingsverantwoordelijkheid van de ouders werd ook gezien als preventie van

jeugddelinquentie: jeugddelinquentie werd immers benaderd als één van de symptomen van falende ouderlijke opvoeding. Verbetering van de ouderlijke opvoeding zou dan ook jeugddelinquentie voorkomen. Die opvatting werd gematerialiseerd in de institutionele vorm die aan de jeugdbescherming werd gegeven. Waar de burgerrechtelijke en strafrechtelijke bevoegdheden binnen de kinderbeschermingswet van 1912 toevertrouwd werden aan respectievelijk de rechtbank van eerste aanleg en aan de kinderrechtbank, werden deze met de wet van 1965 samengebracht in de jeugdrechtbank. Deze jeugdrechtbank werd tevens uitgerust met een eigen sociale dienst. De bevoegdheid van de jeugdrechter werd op die manier uitgebreid tot alle vlakken van de jeugdbescherming, inclusief een aantal burgerrechtelijke bevoegdheden (VERHELLEN, 1996). Deze omvorming versterkte de benadering van de jeugdrechtbank als rechtbank van sociale opvoeding.

De wet op de jeugdbescherming van 8 april 1965 bouwde dan ook verder op de uitgangspunten van de wet op de kinderbescherming van 1912. De wet op de jeugdbescherming gaf uitdrukking aan dezelfde beleidsinstrumentele logica als de wet op de kinderbescherming en bouwde verder op de noties van bescherming, gezinsinterventie en preventie als uitgangspunten van de kinder- en jeugdbescherming. Ook het gebrek aan procedurele rechtswaarborgen werd bevestigd. Minderjarigen aan dezelfde jurisdictie onderwerpen als volwassenen zou immers inhouden dat de jeugdrechter niet enkel weerhouden zou worden van 'het hoogste kwaad' (met name de vrijheidsbeperking zonder dat de grondwettelijke rechtswaarborgen gerespecteerd zijn) maar dat de jeugdrechter ook zou weerhouden worden om 'het hoogste goed' te doen (met name het nemen van de maatregelen, die nodig zijn om de bescherming van de minderjarige ten volle ter harte nemen)¹. De keuze voor de bescherming van de minderjarige en voor het opvoedend karakter van de maatregelen en voorzieningen legitimeerde aldus het verlaten van de grondwettelijke waarborgen in jeugdbeschermingsmateries (TULKENS & MOREAU, 2000: 201). De oplossing voor de contradictie tussen grondwettelijke rechtswaarborgen en tussen noodzakelijk ingrijpen werd gevonden in het beroep op de gedragswetenschappen, die, bij gebrek aan juridische criteria, werden gezien als in staat om de correcte wetenschappelijke criteria aan te reiken om het 'belang van het kind' vast te stellen (DE VOS, 2015).²

3.2. *Het hervormingsdebat: diverse stromingen*

Reeds kort na het in voege treden van de wet van 8 april 1965 bleek dat de negatieve effecten van de wet op de kinderbescherming van 15 mei 1912 niet werden opgevangen door de nieuwe wet. Zowel de ontzetting uit de ouderlijke macht als de uit huis plaatsing bleven veel gevorderde maatregelen, en de nieuwe maatregelen inzake opvoedingsbijstand vonden slechts moeizaam toepassing (VERHELLEN, 1977). De wet bleef uiting geven aan de 'premievoor-het-delicict' dynamiek (DE BOCK, 1965). De zorg voor jeugdigen bleef schatplichtig aan een probleemconstructie die ertoe leidde dat maatschappelijke tegemoetkoming en onder-

¹ '...car empêcher le juge de faire le plus grand mal en lui imposant les règles classiques, c'est aussi l'empêcher de faire le plus grand bien...' Citaat uit het advies van de Raad van State bij het wetsontwerp LILAR (19 maart 1958), basis voor het ontwerp TERWAGNE van 22 juni 1960, voorloper van de wet op de jeugdbescherming van 15 mei 1965.

² Een bekend voorbeeld is daarbij de lijst die BARTELS en HEINER in 1989 opstelden waarin ze op basis van een diversiteit van literatuur criteria opstelden voor een 'optimale ontwikkeling'. Deze criteria weerspiegelen echter geen feitelijke situatie, maar een optimaal wenselijke situatie. Als dusdanig geven ze een doorsnee beeld van wat verschillende opvoedingstheorieën en opvattingen algemeen voorstellen als wenselijk voor kinderen. Tussen wenselijkheid en werkelijkheid bestaan in de realiteit van de opvoedingssituatie heel wat verschillen; naarmate opvoedingssituaties scherper afwijken van het doorsneebeeld bestaat het risico tot uitvergroting van deze verschillen en tot een grotere kwetsbaarheid voor interventie (BOUVERNE-DE BIE & ROOSE, 2007).

steuning prioritair ingezet werden ten aanzien van jeugdigen die 'gevaar liepen'. Deze dynamiek leidde er toe dat de notie 'onaangepast gedrag' structureel kon worden open getrokken van 'delinquentie en pre-delinquentie' over 'kind-in-gevaar' naar 'kinderen in sociale en culturele nood' (DE BOCK, 1973), met een toenemend interventionisme als consequentie. Dit toenemend interventionisme werd, mede op grond van de hiermee verbonden maatschappelijke kost (HUYSE, 1975) de grondslag voor het debat over de hervorming van de wet op de jeugdbescherming van 1965. Dit debat omvatte *drie stromingen*, die elk op zich een ideaaltypische visie vertolken over het 'sociale' als verbinding tussen de publieke sfeer van de overheid en de private sfeer van ouders en kinderen en de betekenis van de hulpverlening op deze verbinding (DE VOS, 2015).

In een *eerste stroming*, vooral gedragen door de Unie van Jeugd magistraten (BLONDEEL & CLAEYS-BOUAERT, 1981), werd gestreefd naar een hervorming van de jeugdrechtbank tot een familierechtbank.³ Dit streven werd ingegeven door een radicalisering van de maatschappelijke functie van het gezin als primair socialiseringsinstituut. Het samenbrengen van alle situaties waarin minderjarigen betrokken worden onder één rechterlijke instantie werd hierbij gezien als een hefboom om de ambitie van de jeugdbescherming als sociaal opvoedingsproject beter te realiseren.

Een *tweede stroming* vertrok vanuit de discussie over het preventieve opzet van de wet van 1965. Dit preventieve opzet werd, aldus de kritiek, niet waar gemaakt, en riep ook heel wat vragen op, met name inzake de interne contradictie met betrekking tot de jeugdbeschermingscomités: *'zij fungeren enerzijds als een rechtbank zonder macht en anderzijds als een hulpverleningsorganisatie zonder de nodige vertrouwensbasis. Deze ambigue positie vloeit voort uit het feit dat men getracht heeft elke verwarring tussen jeugdrechtbank en jeugdbeschermingscomité te vermijden en tegelijkertijd een zo ruim mogelijke samenwerking tussen beide te organiseren'* (PANOPTICON, 1980, 1: 77). De verwevenheid tussen sociale en gerechtelijke bescherming werd gezien als een interne tegenstelling. Gesteld werd dat dwanguitoefening (hetzij rechtstreeks in het geval van de jeugdrechtbank, hetzij als een 'stok-achter-de-deur' mogelijkheid in het geval van de jeugdbeschermingscomités) en hulpverlening refereren naar onderscheiden rationaliteiten, en dat een verwarring tussen beide moest vermeden worden. Het thema van de relatie tussen 'hulp' en 'recht' werd theoretisch verder uitgewerkt door Lode WALGRAVE, die hiermee ook een 'uitgeleide' schreef aan het jeugdbeschermingsmodel (WALGRAVE, 1978; 1980). De argumenten om de jeugdhulp uit de gerechtelijke context te halen lagen mee aan de basis van de verzelfstandiging van de sociale jeugdbescherming na de staatshervorming van 1980; deze verzelfstandiging werd doorgevoerd met de Decreten Bijzondere Jeugdbijstand van 1985 en 1990. Hiermee werd een organisatorische scheiding tussen hulp en recht doorgevoerd, en bleef tegelijk de sterk aangestuurde, preventieve inzet van de jeugdbescherming benadrukt (ROOSE, 2006). Ook deze stroming benadrukt de jeugdbescherming als een project van sociale opvoeding; de kritiek betreft het tekort aan preventieve inzet, waardoor de ongelijkheid in ontpleoingsmogelijkheden van kinderen via de jeugdbescherming niet wordt doorbroken, maar bevestigd en versterkt wordt (VETTENBURG, 1988).

Een *derde stroming* vertrok vanuit de vraag naar de maatschappelijke positie van kinderen en zette in op kinderrechten als referentiekader voor de jeugdbescherming (VERHELLEN, 1979; DE BOCK, 1982). Het opvoedingsproject, zoals vormgegeven in de jeugdbeschermings-

³ De stroming tot oprichting van een familierechtbank woog niet door in het debat, maar de idee werd nooit helemaal verlaten. Met de wet van 13 juli 2013 werd in elk gerechtelijk arrondissement een familierechtbank opgericht, die op 1 september 2014 in werking trad. De familierechtbank is bevoegd voor alle conflicten die zich in gezins-of familieverband voordoen, behalve voor de conflicten die onder het strafrecht geordend worden. Het criterium voor de rechter is het belang van het kind. Ook de familierechter is m.a.w. te zien als een rechter van sociale opvoeding (DE VOS, 2015).

wetgeving, wordt in deze benadering bekritiseerd op het onderliggend pedagogisch concept, uitgaande van de 'nog-niet' positie van minderjarigen en op de miskennis van hun handelingsbekwaamheid. Kinderen worden hiermee niet alleen de rechtswaarborgen onthouden die gelden voor volwassenen, ze worden ook gereduceerd tot object van interventie (VERHELLEN, 1979). Kinderrechten werden in deze benadering naar voor geschoven als alternatief pedagogisch project. De benadering van kinderrechten als pedagogisch project leidt tot de erkenning van kinderrechten als hefboom tot maatschappelijk engagement *opdat* kinderen benaderd zouden worden als gelijkwaardige medeburgers (VERHELLEN, 1989). Kinderrechten werden hiermee in de discussie als (beleids-)instrument ingezet om de maatschappelijke positie en de omgang met kinderen (radicaal) te verbeteren. Met de kinderrechten als referentiekader, problematiseerde de kritiek op de jeugdbescherming als een project van sociale opvoeding zowel de miskennis van de autonomie van de minderjarige, als de institutionalisering van paternalistische dwang in het stelsel van de jeugdbescherming. Intussen weten we dat het benadrukken van de autonomie van kinderen in een wettelijk stelsel zelf het risico inhoudt rechtsgelijkheid te reduceren tot formeel-juridische gelijkheid. Zulke reductie gaat voorbij aan de noodzaak hierin correcties aan te brengen, precies omdat mensen ongelijk zijn en in ongelijke situaties verkeren (ATKINSON, 2015). In een uiterste consequentie kan een legalistische benadering van de (wils-)autonomie van het kind leiden tot het onthouden van hulp aan het kind (ROOSE, 2006). Met andere woorden, een legalistische lezing van de kinderrechten ondermijnt het pedagogisch project dat in de verwijzing naar kinderrechten besloten ligt.

Een andere implicatie van de legalistische benadering van de autonomie van het kind is de toeschrijving van strafwaardigheid aan de minderjarige, die op deze manier volledig gelijk gesteld wordt met de volwassene. De toeschrijving van strafwaardigheid aan de minderjarige impliceert dat gelijke procedurele rechtswaarborgen voor de minderjarige worden ingeschreven, wanneer er een gerechtelijke reactie op een misdrijf volgt. Rond deze implicatie ontstond vrij snel een consensus. De strafwaardigheid van de minderjarige heeft nochtans niet enkel procedurele maar ook inhoudelijke implicaties. Op dat vlak ontspon er zich wel een belangrijke kritiek, die ook door de voorstanders van de kinderrechtenbenadering onderschreven werd (DE BOCK, 1982; VERHELLEN, 1996). Deze kritiek verwijst naar de negatieve impact van de strafrechtsbedeling voor volwassenen. Hierdoor werd de vraag opgeroepen welke herdenking van het strafrecht nodig is, waarin de strafwaardigheid van minderjarigen een plaats kan krijgen zonder gehypothekeerd te worden door de negatieve impact van de actuele strafrechtsbedeling. De denkpiste van een strafrecht voor minderjarigen, gekoppeld aan 'educatieve sancties' bood weinig uitweg; ze leidde paradoxaal tot een herinvoering van een project van sociale opvoeding, waarbij diverse interventies van heropvoeding en behandeling dwangmatig opgelegd kunnen worden. De vraag werd gesteld of opvoeding en een gerechtelijke reactie op jeugddelinquentie hoe dan ook verenigbaar zijn (DE BOCK, 1965; VERHELLEN, 1996).

De onderscheiden stromingen in het hervormingsdebat over de wet op de jeugdbescherming van 1965 illustreren het samengaan van de ontwikkeling naar een 'sociale' rechtsstaat op grond van de 'vermaatschappelijking' van het recht. In deze ontwikkeling wordt het recht niet enkel ingezet in het kader van de rechtsbescherming van de burger, maar wordt het recht ook ingezet voor het realiseren van beleidsdoelstellingen (HUBEAU, 1997). De jeugdbeschermingswetgeving is hier bij uitstek een voorbeeld van. Om een 'sociale opvoeding' te realiseren maakte dit wettelijk stelsel vrijheidsbeperking en dwangmaatregelen mogelijk zonder tegemoet te kunnen komen aan de essentiële beginselen van behoorlijke strafrechtsbedeling. Het gaat hier over de fundamentele rechtsbeginselen van *doelmatigheid* (de interventie moet in staat zijn de beoogde doelstellingen te realiseren), *subsidiariteit*

(de verplichting in hoofde van de overheid voorrang te geven aan de ondersteuning van bestaande opvoedings- en hulpverleningsprocessen boven dwangmatige interventies, en aan buitengerechtelijke afhandeling boven gerechtelijke afhandeling), *legaliteit* (de beperking van dwang op grond van wettelijke bepalingen), *tegenspraak* (rechtsbijstand in hoofde van de minderjarige) en *gelijkheid* (de waarborg dat de wetstoepassing bestaande ongelijkheden niet vergroot) (DUPONT, 1979). Tegelijk hield elke stroming binnen het hervormingsdebat vast aan de evidentie het jeugdbeschermingsrecht te benaderen als een instrument om een beleid te voeren om sociale problemen te beheersen. Elke stroming gaf een andere juridische uitdrukking aan de maatregelen die nodig zijn om ongelijkheden in de ontwikkelingsmogelijkheden van minderjarigen te beperken, en zo mogelijk op te heffen, en om op die manier ook tegemoet te komen aan de (preventieve) aanpak van de jeugddelinquentie.

Het is in dit licht zinvol om de diverse stromingen niet zozeer op hun onderlinge tegenstelling of verschillen te analyseren, maar om de aandacht te vestigen op wat ze gemeenschappelijk hebben: *de benadering van het jeugdbeschermingsrecht als beleidsinstrument*. Vanuit dat perspectief kunnen de verschillen tussen de stromingen in het hervormingsdebat begrepen worden als de uitdrukking van verschillende gedaantes die het vermaatschappelijkingsproces van het jeugdbeschermingsrecht aanneemt.

4. VERMAATSCHAPPELIJING: JEUGDZORG ALS PIJNPUNT EN ALS BRON VAN WELZIJN

4.1. Jeugdzorg als een pijnpunt

We hebben er hoger in de tekst op gewezen dat de ontwikkeling van de sociale rechtsstaat gepaard gaat met de vermaatschappelijking van recht. Recht wordt in deze ontwikkeling ingezet als beleidsinstrument. Deze ontwikkeling heeft bijgedragen tot het ‘dubbelkarakter’ van de jeugdzorg. Gezien vanuit de vermaatschappelijking van het recht in een ‘sociale’ rechtsstaat, verschijnt de jeugdzorg zowel als een pijnpunt en als een mogelijke bron van grotere gelijkheid in ontplooiingsmogelijkheden van minderjarigen.

Het pijnpunt ligt in de aanname dat sociale opvoeding de uitkomst is van het deskundig implementeren van een gedifferentieerd geheel van sociale interventies. Dit is de onderliggende aanname van de jeugdzorg als sociaal opvoedingsproject. Hierop werd in het hervormingsdebat over de wet van 1965 de nadruk gelegd door de stroming tot profilering van de jeugdrechtsbank als een rechtsbank van sociale opvoeding. Probleem van deze benadering is evenwel dat het gedifferentieerd geheel van mogelijke maatregelen overwegend ontwikkeld wordt door mensen die op een andere wijze op de jeugdzorg betrokken zijn dan de kinderen en ouders in wiens situatie de jeugdbescherming tussenkomt. Hierop wordt terecht gewezen in de kritiek op de selectieve werking van de jeugdbescherming. De argumenten om tussen te komen worden beargumenteerd op grond van de ‘sociale’ logica van het opvoedingstekort, zonder dat een duidelijke verbinding gemaakt wordt tussen de ‘abstracte’ bekommernis van waaruit ingegrepen wordt en de ‘concrete’ situatie waarin tussengekomen wordt (DE Vos, 2015). De betekenisverlening van ouders en kinderen aan de opvoedings situatie waarin de jeugdbescherming tussenkomt blijft aldus onbekend, of wordt herleid tot zijn afstand tot maatschappelijke verwachtingen. Gevolg is dat elke opvoedingssituatie die in min of meerdere mate afwijkt van de ‘doorsnee’-situatie zeer vatbaar wordt om een jeugdbeschermingsmaatregel uit te lokken

Uit onderzoek naar de risicofactoren op een jeugdbeschermingsmaatregel, gebaseerd op een koppeling van de data van de bijzondere jeugdzorg met de Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming blijkt dat jongens, oudere kinderen en jongeren, en kinderen en jongeren die opgroeien in een ‘atypische’ gezinssituatie (wat betreft grootte van het huis-

houden, gezinstype, geslacht van het gezinshoofd), en kinderen en jongeren die opgroeien in een gezinssituatie waarin geen van de huishoudleden werk heeft, of waarin tenminste een van de huishoudleden werkzoekend is of een invaliditeitsuitkering geniet, een significant hogere kans hebben op een maatregel binnen de bijzondere jeugdzorg (BOUVERNE-DE BIE *et al.*, 2010). Dat de jeugdzorg een bron van pijn kan zijn, werd ook reeds aangegeven in het Algemeen Verslag over de Armoede (KONING BOUDEWIJNSTICHTING, 1994), dat een scherp beeld geeft van hoe indringend tot bedreigend de jeugdzorg vaak ervaren wordt door gezinnen in armoede.

4.2. De jeugdzorg als hulpbron

De jeugdzorg kan echter ook het karakter van een maatschappelijke hulpbron krijgen. In het hervormingsdebat over de wet van 1965 wordt hiernaar verwezen in het pleidooi om de kinderrechten als referentiekader voor de jeugdbescherming te introduceren. Paradoxaal genoeg wordt ook in deze benadering uitgegaan van de beleidsinstrumentele functie van het recht, door de inzet van kinderrechten als een hefboom naar de erkenning van de intrinsieke autonomie en handelingsbekwaamheid van de minderjarige, alsof deze eigenschappen van nature gegeven zijn. Het toekennen van formele rechten aan minderjarigen wordt in deze benadering begrepen als en gelijkgesteld met het vergroten van de handelingsmogelijkheden van kinderen en jongeren. Het gevolg van dit streven naar erkenning van de autonomie en handelingsbekwaamheid van minderjarigen was dat het beroep op kinderrechten als een alternatief opvoedingsproject zelf ter discussie werd gesteld (APOSTEL, 1989). Ook de aanname dat het erkennen van de intrinsieke autonomie van kinderen tot een grotere gelijkheid in ontplooiingsmogelijkheden zou leiden, werd in vraag gesteld (NASMAN, 1994), en er werd gewezen op de dominant Westerse lezing van zogenaamd 'universele' kinderrechten (PINXTEN & CLAES, 1989).

Om de jeugdzorg om te kunnen bouwen tot een maatschappelijke hulpbron is het dan ook aangewezen om een nieuw evenwicht te zoeken tussen rechtsbescherming en de beleidsfunctie van de jeugdzorgstelsels. Deze zoektocht vertrekt bij de analyse van de vermaatschappelijking van het recht als een overdreven nadruk op de beleidsfunctie van het recht. Dat roept ook de vraag op of geen correcties moeten ingebouwd worden tegen een te sterk beleidsinstrumentele inzet van de jeugdbescherming/jeugdzorg. Op de koop toe opent deze benadering ook de mogelijkheid sterker in te zetten op de rechtsbeschermende functie van de jeugdbescherming, precies omdat het gaat om minderjarigen, en precies omdat het gaat om de vormgeving aan een 'sociaal' opvoedingsproject. Dit sociaal opvoedingsproject zet in op het waarborgen van het recht van elke minderjarige op gelijke ontplooiingsmogelijkheden. De geschiedenis van de jeugdzorg, de pogingen om de jeugdzorg te hervormen en de verschillende stromingen die in dat streven het licht zagen, leren ons dat de ééndimensionele benadering van de jeugdzorg als beleidsinstrument belemmert dat de jeugdzorg een bron van welzijn kan worden. Het is daarom ook aangewezen opnieuw de basisvragen te stellen die overheen de ontwikkeling van de jeugdzorg en overheen het hervormingsdebat onbeantwoord bleven: de vraag naar de rechtsbescherming van de minderjarige, begrepen als de bescherming van het recht op gelijke ontplooiingsmogelijkheden. Opnieuw aansluiten bij die vraag impliceert een zoeken naar een hervorming van de jeugdbescherming/jeugdzorg tot een *jeugdrecht*, waarin het juridisch statuut van de minderjarige ook een recht op dienstverlening omvat, verwijzend naar een open, niet-formalistische lezing van de sociale grondrechten. Als oriëntaties voor een toekomstige jeugdzorg werden – in 1979 reeds – vooropgesteld: '1° het scheppen van allerlei voorzieningen waarop ouders, opvoeders en minderjarigen vrijelijk beroep kunnen doen; 2° het scheppen van subjectieve rechten die

zowel aan de ouders, minderjarigen en allen die er zich willen voor inzetten de mogelijkheid geeft om een beroep te doen op deze (collectieve) voorzieningen; 3° het creëren van specifieke procedures, die het hen mogelijk maken hun subjectieve aanspraken en rechten te laten gelden, waar deze in diskrediet dreigen te raken.’ (DUPONT, 1979: 13)

5. RECHT OP JEUGDHULP

5.1. De decreten inzake bijzondere jeugdbijstand

De verwevenheid tussen de beleidsinstrumentele inzet van de jeugdzorg en het streven naar een betere rechtsbescherming van minderjarigen kenmerkt ook de bevoegdheids-overdracht sinds de staats hervorming van 1980. De grenzen van de jeugdhulp werden door het Arbitragehof ruim omschreven door de begrenzing te leggen op de ‘hulpverlenende’ finaliteit van de jeugdbescherming, en niet op criteria van ‘vrijwilligheid’ of ‘dwang’, die beschouwd worden als ‘communicatieve criteria’, die ondergeschikt zijn aan de hulpverlenende finaliteit (DUPONT & VANDERAUWERA, 1988). Deze benadering werd overgenomen in de Bijzondere Wet tot Hervorming van de Instellingen van 8 augustus 1988, waarin de reactie op als misdrijf omschreven feiten aangeduid werd als behorend tot de bevoegdheid van de federale overheid. De bevoegdheids-overdracht ging gepaard met, de bevestiging van de beleidsinstrumentele inzet van de jeugdzorg, precies door de nadruk die gelegd werd op de hulpverlenende finaliteit van zowel de reactie op als misdrijf omschreven feiten als van de jeugdhulp. Anderzijds werd met de bevoegdheids-overdracht de reactie op als misdrijf omschreven feiten organisatorisch losgekoppeld van de jeugdhulp, waarmee ruimte gemaakt kon worden voor een verzelfstandiging van de jeugdhulp als een garantie van de overheid om de maatschappelijke ruimte te voorzien die toelaat dat ouders en kinderen beroep kunnen doen op maatschappelijke ondersteuning, op grond van hun concrete situatie, en op een manier waarin zij zich erkend weten (DE VOS, 2015).

Met de Decreten Bijzondere Jeugdbijstand (1985, 1988) wordt ingezet op de heroriëntering van de jeugdbescherming naar een vorm van bijstand. De bedoeling van de ‘bijstand’ is de verwijzing naar het ‘opvoedingstekort’ (en hiermee ook de culpabilisering van ouders) los te laten ten voordele van de realisatie van een hulpaanbod dat toegankelijk is voor ouders en opvoedingsverantwoordelijken, en ook voor minderjarigen zelf (DUPONT & VANDERAUWERA, 1988). Deze inzet sluit aan bij het streven om het accent te verleggen van een ‘interventiepolitiek’ naar een ‘subventiepolitiek’ (DUPONT, 1979), en bij een omschrijving van de jeugdzorg naar een ‘provisierecht’, zoals omschreven in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (VERHELLEN, 2000). Tegelijk blijft deze verschuiving in de concrete uitwerking contradictorisch: het mogelijke beroep op maatschappelijke ondersteuning blijft verbonden met een residuele inzet als ‘bijzondere’ jeugdzorg. De mogelijkheden tot een ‘intersubjectieve’ lezing van een opvoedingssituatie, vormgegeven in de interactie tussen ouders, opvoedingsverantwoordelijken en minderjarigen, worden aldus begrensd binnen de contouren van de toegang tot de bijzondere jeugdbijstand, verleend via een externe diagnose (ROOSE, 2006). Deze begrenzing wordt nog versterkt door de aanname van het – aan het strafrecht ontleende – subsidiariteitsbeginsel, en de hierin besloten aanname dat het mogelijk is opvoedingsproblemen hiërarchisch te ordenen, en de hulpverlening ook volgens deze hiërarchie in te zetten. De begrenzing wordt ook versterkt door de verwevenheid, in de praktijk van de jeugdzorg, van de bijstand (gericht op jongerenproblemen) met de jeugdbescherming (gericht op probleemjongeren). De realisatie van de Bijzondere Jeugdbijstand, gelijktijdig met de beklemtoning van de hulpverlenende finaliteit van de jeugdbescherming, betekende immers dat in de praktijk de benadering van concrete situaties kon gebeu-

ren vanuit zowel een optiek van bijstand als vanuit een optiek van bescherming. Bovendien blijkt het ideaaltypische onderscheid tussen ‘als misdrijf omschreven feiten’ en ‘problematische opvoedingssituaties’ in de realiteit van de begeleiding niet evident houdbaar: jongeren in moeilijkheden blijken ook vaak delicten te plegen, en vice versa: jongeren die delicten plegen blijken vaak ook in problematische situaties te verkeren. Het onderscheid is voor jongeren zelf vaak niet relevant en voor de praktijk van voorzieningen weinig hanteerbaar (DE VOS & KABERGS, 2005).

5.2. De herziening van de jeugdbijstand: naar een integrale jeugdhulp

Het Decreet Bijzondere Jeugdbijstand van 1985 introduceerde de eerste rechtspositionele regelingen voor minderjarigen in de jeugdhulp, door het invoeren van de vereiste dat minderjarigen vanaf 14 jaar moeten instemmen met de hulpverlening. Deze beweging wordt voortgezet met het Decreet Rechtspositie van 2004, dat de rechtspositie van de minderjarige in de Jeugdhulp in volle omvang regelt. Belangrijk is dat het gaat om de rechten van minderjarigen in de jeugdhulp: uitgangspunt is de bekwaamheid van de minderjarige vanaf 12 jaar om zelfstandig keuzes te maken en beslissingen te nemen, inclusief het recht om niet tegen zijn/haar wil geholpen te worden. Kernwaarde is ook hier autonomie (LOOSVELDT, 2003). De focus op autonomie roept vragen op naar de ideaal-typische constructie van de persoon zelf in het recht, waarbij deze gezien wordt als altijd in staat om voor zichzelf tot rationeel verantwoordbare keuzes te komen. Noch volwassenen, noch kinderen kunnen aan dit ideaalbeeld beantwoorden (MORTIER, 2002). De belangrijkste kritiek op de benadering van rechten in termen van erkenning van de autonomie en handelingsbekwaamheid van kinderen ligt aldus in de onderliggende, rechtspositieve lezing van het recht. In deze lezing wordt verondersteld dat de juridische ordening samenvalt met de maatschappelijke en sociale ordening, waardoor veranderingen in het recht en daarmee beoogde uitkomsten consequent zouden leiden tot veranderingen in de samenleving (SCHUYT, 2009; DE VOS, 2015). Deze aanname wordt in de ontwikkeling van de jeugdzorg tegengesproken door de herhaalde vaststelling van een toenemend aantal plaatsingen, ook onder de decreten Bijzondere Jeugdbijstand (NICAISE & DE WILDE, 1995). De ontwikkeling van de jeugdbijstand gaf nochtans uitdrukking aan het streven deze plaatsingsdynamiek te doorbreken. In 1994 formuleert het Algemeen Verslag over de Armoede opnieuw een scherpe kritiek op de jeugdzorg, met als kernpunten: de focus op de benadering van armoede als ‘opvoedingsonbekwaamheid’, de onbegrijpbaarheid van de uithuisplaatsing, en de ervaring van gebrek aan respect, waardoor mensen in armoede zich niet erkend weten als medeburgers. De kritiek vraagt om een herziening van de jeugdbijstand, waardoor de plaatsingsdynamiek kan doorbroken worden, en hulpverlening uitgebouwd kan worden op basis van een recht op hulp als sociaal grondrecht (ALGEMEEN VERSLAG OVER DE ARMOEDE, 1994). De gevraagde herziening van de jeugdbijstand kent een lange aanloop, beginnend bij de Maatschappelijke Beleidsnota Bijzondere Jeugdzorg van 1999, waarin een analysekader ontwikkeld wordt dat richtinggevend zal blijken voor de hervorming van de jeugdbijstand naar integrale jeugdhulp. De kritieken van het Algemeen Verslag over de Armoede worden in de Maatschappelijke Beleidsnota vertaald als een vraag naar een zorg op maat, die mogelijk gemaakt moet worden via een reorganisatie van niet alleen de bijzondere jeugdbijstand, maar van alle sectoren verbonden met de jeugdhulp (ROOSE 2006). Met het decreet inzake Integrale Jeugdhulp van 12 juli 2013 werd het recht op hulp geformuleerd als juridische grondslag van de Integrale Jeugdhulp.

5.3. De contradictorische benadering van het recht op jeugdhulp

Het recht op jeugdhulp wordt de Integrale Jeugdhulp gefundeerd in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind, en heeft hiermee het karakter van een sociaal grondrecht. Dit biedt de mogelijkheid (en ook de opgave) tot afstappen van het 'opvoedingstekort' als grondslag voor een jeugdhulptussenkomst. Sociale grondrechten zijn te zien als 'open' rechten, dat wil zeggen rechten die de maatschappelijke solidariteit verbinden met het respect voor de vrijheid van de betrokkenen om hun eigen leven te leiden. Sociale grondrechten beschermen in die zin mogelijkheidsvoorwaarden, die geen specifieke doelstellingen mogen voorttrekken, of mensen kunnen dwingen om hun bestaan op een bepaalde manier vorm te geven. Sociale grondrechten omvatten een actief beleid, gericht op bestrijding van sociale ongelijkheid (RAES, 2003).

Contradictorisch aan de fundering van het recht op jeugdhulp als sociaal grondrecht is niettemin de begrenzing van het recht op jeugdhulp tot het beschikbare hulpaanbod, waarbij de focus ligt op de preventieve functie van hulp in het voorkomen van zwaardere hulp. Daarbij wordt ingezet op het onderscheid tussen een rechtstreeks en niet-rechtstreeks toegankelijk hulpverleningsaanbod, dit op basis van een diagnose, vooral aangeleverd door erkende Multidisciplinaire Teams, waarop de Jeugdhulpregie in de Intersectorale Toegangspoort zich baseert. Contradictorisch aan de fundering als sociaal grondrecht is ook de grondslag van de jeugdhulptussenkomst op grond van een 'maatschappelijk verontrustende situatie'. Hiermee wordt teruggesproken naar de benadering van de jeugdhulp als de tegemoetkoming aan een extern bepaald 'opvoedingstekort', als een afwijking van de realisatie van het ideaal van een 'goede' opvoeding als een opvoeding tot verantwoord burgerschap, en tot integratie in de bestaande sociale orde. Het 'recht op jeugdhulp' blijft hiermee overwegend een begrensd en residueel recht, in de Integrale Jeugdhulp aangestuurd vanuit een zoeken naar afstemming tussen hulpaanbod en het 'opvoedingstekort' waaraan tegemoet gekomen moet worden.

6. HET DEBAT OVER DE MAATSCHAPPELIJKE REACTIE OP JEUGDDELINQUENTIE

6.1. Een focus op responsabilisering

De scheiding tussen jeugdbijstand en jeugdbescherming bracht de discussie over de reactie op jeugddelinquentie, wat de Vlaamse Gemeenschap betreft, opnieuw op de voorgrond. Enerzijds werd voortgebouwd op de aanzetten voor een jeugdsanctierecht, zoals geformuleerd sinds het debat over de hervorming van de wet op de jeugdbescherming van 1965 (DE COCK & VAN STEENKISTE, 1995). Anderzijds kreeg het debat een nieuwe wending. De rode draad in deze wending is de responsabilisering van minderjarigen die delicten plegen (CARTUYVELS, 2001; BRADT & BOUVERNE-DE BIE, 2009).

De focus op responsabilisering grijpt deels terug op het debat over de hervorming van de wet op de jeugdbescherming van 8 april 1965, met de inzet op strafwaardigheid als consequentie van de benadering van de minderjarige als handelingsbekwaam rechtssubject en dus ook verantwoordelijk in termen van aansprakelijkheid (HESPEL & PUT, 2014). Concreet betekent dit dat voor de reactie op jeugddelinquentie het misdrijf als 'feit' als uitgangspunt genomen wordt, en gezien wordt als een overtreding van de maatschappelijke norm, waarop moet gereageerd worden omwille van de norm zelf. Tegelijk wordt hiermee ook aandacht gegeven aan de verzekering van de nodige rechtswaarborgen. Deels sluit de focus op responsabilisering aan op de veranderende tijdscontext, met heroriëntering van het concept van de verzorgingsstaat naar een sociale investeringsstaat (CANTILLON & DE MAESSCHALCK, 2012;

GRAY, 2012). Concreet betekent dit dat de reactie op jeugdcriminaliteit verbonden wordt met een finaliteit van verantwoordelijkheid. Hoewel verantwoordelijkheid in het debat over de jeugdbescherming ook wijst op een gedragen en gedeelde verantwoordelijkheid tussen samenleving en minderjarige, ligt de focus toch op verantwoordelijkheid voor herstel van de schade die het gevolg is van het delict, inclusief de schade berokkend aan de 'samenleving' (WALGRAVE, 1992). Als zodoende dreigt de notie verantwoordelijkheid te worden verengd tot responsabilisering van vooral de jongere (BRADT & BOUVERNE-DE BIE, 2009). De nieuwe federale jeugdwet van 2006 beslechtte deze discussie niet, maar vestigde een 'panoptiemodel' (DUMORTIER & CHRISTIAENS, 2006).

6.2. Kernvragen in het debat over jeugddelinquentie

Met de overdracht, door de 6^e staatshervorming, van de bevoegdheid inzake de maatschappelijke reactie op jeugddelinquentie krijgt dit debat misschien een definitieve wending. De krachtlijnen die hiervoor worden gelegd in het Vlaamse Regeerakkoord sluiten aan bij de krachtlijnen in het debat over de aanpak van jeugddelinquentie sinds de eerste kindbeschermingswet tot op vandaag. Deze krachtlijnen wijzen niettemin niet allemaal in dezelfde richting, en omvatten *drie kernvragen*, die telkens – ook vandaag – terugkomen in het debat.

Een eerste kernvraag gaat over het 'waarom' van de jeugdbescherming, als wettelijk stelsel voor de reactie op jongeren die als misdrijf omschreven feiten plegen. Een tweede kernvraag gaat over de 'strafwaardigheid' van de minderjarige. Een derde kernvraag gaat over de finaliteit van de maatschappelijke reactie op delicten: sociale opvoeding via pedagogische sancties, responsabilisering en/of herstel.

De eerste vraag, naar het 'waarom' van de jeugdbescherming, gaat terug op de samenhang van de kindbeschermingswet van 1912 met de andere kindwetten, met name het arbeidsverbod voor minderjarigen en de leerplicht. De achterliggende idee van deze kindwetgeving was, zo blijkt uit de parlementaire besprekingen bij de voorbereiding van de wet van 1912, dat de ouderlijke macht onderworpen moest worden aan controle en eventuele sanctionering in het 'belang van het kind'. Het is deze mogelijkheid tot gezinsinterventie die centraal staat in de kindbeschermingswet, eerder dan het belang van het kind op zich, en eerder dan de jeugddelinquentie als specifiek sociaal probleem. De ouderlijke macht, aldus de argumentatie in het wetsontwerp Lejeune van 1893, is een macht toegekend met de bedoeling het kind te beschermen, en dient overeenkomstig deze bedoeling uitgeoefend te worden. Wanneer de ouders van hun macht misbruik maken, is het nodig om in te grijpen, zowel in het belang van het kind als in het belang van de samenleving: de ouderlijke macht is immers, wanneer goed uitgeoefend, een waarborg voor de goede orde in de samenleving en een ondersteuning van het openbare, publieke gezag (TULKENS & MOREAU, 2000). In de context van 1912 werd de rechtstitel voor het mogelijk maken van deze beschermingsmaatregel gevonden in een wijziging van het juridisch statuut van de minderjarige, met name het ingrijpen op het gezag over minderjarigen, zoals voorzien in het burgerlijk recht. De ontzetting uit de ouderlijke macht, voorheen alleen voorzien in het strafwetboek als een mogelijke bijkomende straf, werd verzelfstandigd tot een eigen interventie 'in het belang van het kind'. Deze rechtstitel verklaart waarom de kindbescherming ook vandaag overwegend meer gezien werd als een vorm van familierecht, dan als een onderdeel van het hulpverleningsrecht (BARTELS, 1984). In de context van een inmiddels sterk uitgebouwde verzorgingsstaat, met een gedifferentieerd aanbod van sociale voorzieningen, en de erkenning van het recht op maatschappelijke dienstverlening als een sociaal grondrecht, in hoofde van elke burger, ook de minderjarige burger, is het opmerkelijk dat het debat over de rechtstitel voor

het mogelijk maken van hulpverlening aan minderjarigen dominant verbonden blijft met het 'opvoedingstekort', eerder dan met een algemeen recht op maatschappelijke dienstverlening.

De tweede vraag, naar de 'strafwaardigheid' van de minderjarige, verwijst naar de 'autonomie' van rechtssubjecten als een juridische constructie. Deze constructie is zelfs ten aanzien van volwassenen problematisch. Ook in het volwassenenstrafrecht worden uitzonderingen voorzien op de veronderstelde autonomie en de aansprakelijkheid voor gemaakte keuzes. De invoering van de strafrechtelijke minderjarigheid is in dit licht te zien als een vorm van algemene rechtsbescherming, die hen verbijzondert in de samenleving, en aldus vat in een tegenstelling tussen 'minderjarigen' en 'volwassenen'. Het opheffen van deze 'verbijzondering' vereist niet zozeer een 'andere' algemene positie van 'de' minderjarige in het vigerende recht, dan wel een andere manier van omgaan met het recht (RAES, 2003). Het vereist tevens een 'andere manier van omgaan met hulpverlening'. Deze wordt dan gezien als een onderbreking in het verloop van een situatie, die ruimte biedt voor een 'sociale opvoeding' als een gebeuren waarin de spanning tussen maatschappelijke normeringen en concrete situaties gethematiseerd wordt. Daarbij zijn zowel minderjarigen als volwassenen gelijke betekenisverleners (BIESTA, 2010; DE VOS, 2015). 'Bemiddeling' zou hier een werkvorm kunnen zijn (RAES, 2001), al is het opmerkelijk dat het concept van bemiddeling voor minderjarigen actueel veel meer responsabiliserend ingevuld wordt dan voor volwassenen het geval is (BRADT, 2009).

Een derde vraag gaat over de finaliteit van de maatschappelijke reactie op jeugddelinquentie. De uitgesproken twijfel over de 'resocialiserende effecten' van het strafrecht voor volwassenen en de hiermee verbonden vraag naar de legitimiteit van de straf op zich heeft in het volwassenenstrafrecht geleid tot de erkenning van de relatieve autonomie tussen het opleggen van de straf en de strafuitvoering (MAES, 2009). De consequentie hiervan is een streven naar beperking van de inzet van de straf, en zeker de vrijheidsberovende straf, tot een 'ultimum remedium', en de formulering van doelstellingen van resocialisatie en maatschappelijke integratie als doelstellingen, niet van de straf, maar doelstellingen 'bij de strafuitvoering' (DUPONT, 1998). Vertaald naar de jeugdbescherming houdt dit een optie in tot beperking van de criminalisering van jeugdgedrag, en waar dit strafbaar gesteld wordt, de straf en de strafuitvoering te onderscheiden van het recht op hulp van minderjarigen, ook in de maatschappelijke reactie op jeugddelinquentie. Het uitgangspunt is dan dat afgestapt wordt van een voorgestructureerde verbinding tussen de maatschappelijke reactie op jeugddelinquentie en de jeugdhulp, maar dat uitgegaan wordt van het beginsel dat de reactie op een delict, het recht op hulp niet uitsluit, maar ruimte moet bieden om de effectuering van dit recht mogelijk te maken.

7. BESLUIT

De communautarisering van de jeugdbescherming, ingevolge de zesde staatshervorming, biedt de mogelijkheid voor de uittekening van een eigen Vlaamse benadering van de jeugddelinquentie, met duidelijke accenten. In deze bijdrage gaven we aan dat deze benadering niet los gezien kan worden van de historische ontwikkeling van de jeugdbescherming, en dat het belangrijk is deze geschiedenis mee te nemen.

Historisch kreeg de jeugdzorg vorm als een sociaal opvoedingsproject, aangestuurd vanuit maatschappelijke bekommernissen naar sociale integratie en bescherming van de samenleving, en vanuit het recht van kinderen op gelijke ontplooiingsmogelijkheden. De contradictie tussen het streven naar bescherming van de maatschappelijke orde en het recht van kinderen op gelijke ontplooiingsmogelijkheden werd in de jeugdbescherming

opgeheven door de verbinding van de minderjarigheid als juridische constructie met de mogelijkheden tot preventief ingrijpen in de situatie van minderjarigen, op grond van de diagnose van een 'opvoedingstekort' in de private sfeer. Dit ingrijpen maakt vervangende en compenserende sociale opvoeding mogelijk, en legitimeert deze. De jeugdbescherming als drager van de sociale opvoeding werd ontwikkeld tot een interventionistisch stelsel, dat op dit interventionisme voortdurend zowel bevraagd als bevestigd werd. De kritiek op het stelsel berust op de bevinding dat de jeugdbescherming niet voldoet aan de rechtsbescherming van de minderjarige. De bevestiging van het stelsel berust telkens opnieuw op de beleidsinstrumentele inzet van zowel de jeugdbescherming (de reactie op probleemjongeren), als de jeugdhulp (de reactie op jongeren in problemen)

Niettemin laat de geschiedenis ook openingen zien tot heroriëntering van de jeugdbescherming vanuit de inzet op de rechtsbescherming van minderjarigen. Deze openingen liggen in aanzetten tot de duidelijke scheiding van de maatschappelijke reactie op jeugd-delinquentie en het verzekeren van het recht op hulpverlening aan minderjarigen. Het radicaliseren van deze aanzetten vereist een verdere inzet van het recht op hulp als een sociaal grondrecht. Dit betekent dat afgestapt wordt van de beleidsinstrumentele inzet van de jeugdhulp als antwoord op 'maatschappelijk verontrustende situaties', gedefinieerd op grond van extern aan de minderjarige gestelde diagnoses. De erkenning van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind als referentiekader voor de jeugdhulp biedt mogelijkheden tot benadering van de jeugdhulp als een eigen domein binnen het sociaal beleid, en als concretisering van een provisierecht in hoofde van minderjarigen.

De uittekening van een eigen Vlaams beleid in de benadering van jeugddelinquentie biedt mogelijkheden om de scheiding tussen reactie op jeugddelinquentie en recht op jeugdhulp te radicaliseren, door het loslaten van de instrumentele verbinding tussen de reactie op jeugddelinquentie en de jeugdhulp, en het duidelijk erkennen van het recht op jeugdhulp ook in situaties waar kinderen en jongeren geconfronteerd worden met een maatschappelijke reactie op jeugddelinquentie. Dit vergt een open trekken van het debat van de 'maatschappelijke reactie op jeugddelinquentie' naar de vraag naar de verantwoording van de gronden tot criminalisering, van de gronden tot opleggen van een bepaalde straf of sanctie, en naar de verzekering van de ruimte om ook in situaties van jeugddelinquentie het recht op hulp te verzekeren.

Deze denkpistes houden een vraag in naar een actualisering van de jeugdbescherming als 'sociaal opvoedingsproject'. Het gaat daarbij niet om de (maatschappelijk gesanctioneerde) opvoeding naar een voorgestructureerde sociale orde, maar als de ondersteuning van de communicatieve ruimtes, nodig om onder gelijke mogelijkheidsvoorwaarden een democratische samenleving mee vorm te geven.

REFERENTIES

- Algemeen Verslag over de Armoede* (1994). Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- APOSTEL, L. (1989). De rechten van het kind en/of de rechten en de noden van de mens. Open vragen en persoonlijke overtuigingen. In: E. VERHELLEN, F. SPIESSCHAERT, L. CATTRISSE (eds). *Rechten van Kinderen. Een tekstbundel van de Rijksuniversiteit Gent naar aanleiding van de UNO-Convention voor de Rechten van het Kind* (pp. 33-83). Arhem/Antwerpen: Gouda Quint/Kluwer.
- ATKINSON, A. (2015). *Inequality. What can be done?* Harvard: Harvard University Press.
- BARTELS, J. (1984). *Hulpverleningsrecht. De rechtsverhouding tussen cliënt en hulpverlener in de maatschappelijke en psycho-sociale dienstverlening*. Deventer: Kluwer.

- BIESTA, G. (2010). *Good Education in an Age of Measurement. Ethics, Politics, Democracy*. Boulder: Paradigm Publishers.
- BLONDEEL, G., & CLAES-BOUAERT, P. (1981). De herziening van de Wet van 8 april 1965. Jeugdrecht of jeugdbescherming? *Rechtskundig Weekblad*, 2713-2726.
- BRADT, L., & BOUVERNE-DE BIE, M. (2009) Social Work and the shift from 'Welfare' to 'Justice'. *British Journal of Social Work*, 39 (3), 113-127.
- BRADT, L. (2009). *Victim-offender mediation as social work practice. A comparison between mediation for young and adult offenders in Flanders*. Gent: Universiteit Gent, Doctoraatsproefschrift pedagogische wetenschappen.
- BOUVERNE-DE BIE, M., & ROOSE, R. (2007). Het belang van het kind of een vraag naar de legitimiteit van de jeugdbescherming en bijzondere jeugdbijstand. *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 4, 206-2013.
- BOUVERNE-DE BIE, M., ROSSEEL, Y., IMPENS, J., DE VISSCHER, S., WILLEMS, S. & DELENS-RAVIER, I. (2010). *Een link tussen leven in armoede en maatregelen bijzondere jeugdbijstand?* Gent: Academia Press.
- BOUVERNE-DE BIE, M., DE VOS, K., & BRADT, L. (2014). Van kindwetgeving naar kindrecht: over de verbinding tussen recht en opvoeding. *Pedagogiek. Wetenschappelijk forum voor opvoeding, onderwijs en vorming*, 34(3), 177-190.
- CANTILLON, B., & DE MAESSCHALCK, V. (2012). De sociale investeringsstaat: enkele kritische overwegingen bij een nieuw beleidsparadigma. *CSB-Berichten- D/2012/6104/03*.
- CARTUYVELS, Y. (2001). De grote etappes in het Belgische jeugdrecht: continuïteit, circulariteit of breuk? *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*. 4, 132-157.
- DE BOCK, G. (1965). Beschouwingen naar aanleiding van de nieuwe wet op de jeugdbescherming. *Rechtskundig Weekblad*, 29 (5), 226-236.
- DE BOCK, G. (1982). *Overheen Jeugd en Recht. Een bijdrage tot het uitvinden van een nieuw jeugdrecht*. Antwerpen: Kluwer.
- DECOCK, G., VANSTEEKISTE, P. *Naar een jeugdsanctierecht?* GENT: MYS & BREESECH
- DE REGT, A. (1999) Een nieuw beschavingsoffensief? in: S. TIMMER, E. KUIPER, m.m.w. W. MELIEF, G. SLUITER-WAGELAAR & E. VERHOEF (red.). *100 jaar maatschappelijk werk: helpen kun je leren* (pp. 25-28). Assen: Van Gorcum.
- DE VOS, K., & KABERGS, J.-L. (2005). Gedeelde en verdeelde grond in de jeugdhulp. *Alert*, 31(4), 21-41.
- DE VOS, K., ROOSE R., & BOUVERNE-DE BIE, M. (2012). Honderd jaar na de kindbescherming. De institutionalisering van een pedagogische paradox. *Panopticon*, 33(5), 454-469.
- DE VOS, K. (2015) *Voorstructureren in de zorg. Een sociaal-pedagogisch perspectief op de evolutie tussen opvoeders en jongeren in de bijzondere jeugdzorg*. Gent: Universiteit Gent, Doctoraatsproefschrift Pedagogische Wetenschappen.
- DE VOS, K., BOUVERNE-DE BIE, M., & ROOSE, R (2015). From 'Re-education' as an educational paradox to education as a shared commitment? In: J. CHRISTIAENS (ed.). *It's for your own good: researching Youth Justice practices* (pp. 337-352). Brussel: VUB Press.
- DE WINTER, M. (2011). *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding. Van achter de voordeur naar democratie en verbinding*. Amsterdam: SWP.
- DUMORTIER, E., & CHRISTIAENS, J. (2006). De nieuwe wet op de jeugdbescherming. Krijtlijnen van een ambigue hervorming. *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 7,4,273-280.
- DUPONT, L. (1979). Jeugdbescherming met mate. In: *Maatschappelijke functie van de jeugdrechtbank* (pp. 5-13). Brussel: Studiecentrum voor Jeugdmisdadigheid.
- DUPONT, L., & VANDERAUWERA, C. (1988). *Het nieuwe jeugdrecht van de Vlaamse Gemeenschap. Teksten met inleidende commentaar*. Leuven: Acco.

- DUPONT, L. (ed.) (1998). *Op weg naar een beginselenwet gevangeniswezen*. Leuven: Leuven University Press.
- DUPONT-BOUCHAT, M.-S., & PIERRE, E. (2001). *Enfance et justice au XIXe siècle*. Paris: PUF.
- GRAY, M. (2014). The Swing to Early Intervention and Prevention and Its Implications for Social Work. *British Journal of Social Work*, 44, 7, 1750-1769.
- HESPEL, S., & PUT, J. (2014). *Jeugdsanctierecht voorgesteld. Naar een constructief jeugdsanctierecht*. Gent: Larcier.
- HUBEAU, B. (1997). Arm recht? Over de kansrijke relatie tussen recht en armoede. In: Centrum voor Beroepsvervolmaking in de rechten. *Arm Recht? Kansarmoede en Recht* (pp. 27-90). Antwerpen-Apeldoorn/Leuven: Maklu/Garant.
- HUYSE, L. (1975). *75 Miljard om wat te doen? De justitiebegrotingen van 1966 tot 1975*. Leuven: Acco.
- LOOSVELDT, G. (2003). Rechtsbescherming van gebruikers: algemeen waar mogelijk, specifiek indien nodig. In: J. PUT, V. VERDEYEN, G. LOOSVELDT (red). *Gebruikersrechten in de welzijnszorg* (pp. 23-72). Brugge: die Keure.
- MAES, E. (2009). *Van gevangenisstraf naar vrijheidsstraf. 200 jaar Belgisch gevangeniswezen*. Antwerpen/Apeldoorn: Maklu.
- MORTIER, F. (2002). Wij zijn allemaal kinderen: bruggen tussen rechten voor kinderen en rechten voor volwassenen. *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 3, extra editie ter gelegenheid van de emeritaatsviering van Prof. Dr. Eugeen VERHELLEN, pp. 10-17.
- NASMAN, E. (1994). Individualization and Institutionalization of Childhood in Today's Europe. In: J. QVORTRUP, M., BARDY, G., SGRITTA, H., & WINTERSBERGER (eds.). *Childhood Matters: Social Theory, Practice and Politics* (pp. 165-188). Aldershot: Avebury.
- NICAISE, I., & DE WILDE, C. (1995). *Het zwaard van Damocles. Arme gezinnen over de bijzonder jeugdzorg*. Leuven: Garant.
- PINXTEN, R., & CLAES, T. (1989). De universaliteit van mensenrechten en kinderrechten. Een cultureel-antropologisch perspectief. In: E. VERHELLEN, F. SPIESSCHAERT, & L. CATTRIJSE (eds). *Rechten van Kinderen. Een tekstbundel van de Rijksuniversiteit Gent naar aanleiding van de UNO-Conventie voor de Rechten van het Kind* (pp. 121-150). Arhem/Antwerpen: Gouda Quint/Kluwer.
- RAES, K. (2001). Bemiddeling: het recht (weer) in het midden? *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, (3), 90-91.
- RAES, K. (2003). *Tegen betere wetten in. Een ethische kijk op het recht*. Gent: Academia Press.
- ROOSE, R. (2006). *De bijzondere jeugdzorg als opvoeder*. Gent: Academia Press.
- SCHUYT, C. (2009). *Recht, orde en burgerlijke ongehoorzaamheid*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- TULKENS, F., & MOREAU, T. (2000). *Droit de la jeunesse: aide, assistance, protection*. Bruxelles: Larcier.
- VANDEMEULEBROECKE, L., VAN CROMBRUGGE, H., & GERRIS, J. (2002). *Gezinspedagogiek. Deel 2: Opvoedingsondersteuning*. Leuven: Garant.
- VERHELLEN, E. (1977). *De opvoedingsbijstand in de wet betreffende de jeugdbescherming van 8 april 1965. Poging tot operationalisering voor de praktijk vanuit interaktionistisch perspectief, met wetenschapstheoretische konsekwenties*. Gent: Rijkuniversiteit; doctoraatsproefschrift F.P.P.W.
- VERHELLEN, E. (1979). Verdient de jeugdbescherming geen ander uitgeleide? *Kultuurleven*, 46 (9) 835-852.

- VERHELLEN, E. (1989). De Conventie voor de Rechten van het Kind. Een strategische stap naar respectvolle omgang met kinderen. In: E. VERHELLEN, F. SPIESSCHAERT, L. CATTRISSE (eds). *Rechten van Kinderen. Een tekstbundel van de Rijksuniversiteit Gent naar aanleiding van de UNO-Conventie voor de Rechten van het Kind* (pp.1-32). Arhem/Antwerpen: Gouda Quint/Kluwer.
- VERHELLEN, E. (1996). *Jeugdbeschermingsrecht*. Brussel: Mys & Breesch.
- VERHELLEN, E. (2000). *Verdrag inzake de rechten van het kind: achtergronden, motieven, strategieën, hoofdlijnen*. Leuven: Garant.
- VETTENBURG, N. (1988). *Schoolervaringen, delinquentie en maatschappelijke kwetsbaarheid*. Leuven: KULeuven, doctoraatsproefschrift, Onderzoeksgroep jeugdcriminologie
- WALGRAVE, L. (1979). Op zoek naar een alternatief voor de jeugdbescherming. *Kultuurleven*, 46(9), 807-821.
- WALGRAVE, L. (1980). *De bescherming voorbij. Ontwerp voor een emancipatorische jeugdcriminologie*. Deventer: Kluwer.